

KENDEH-KIRCHKNOPFNÉ DR. FARKIS TÍMEA (2021): AZ OLASZ NYELV
ÉS IRODALOM OKTATÁSÁNAK KONCEPCIÓJA A XVII–XVIII. SZÁZADI
MAGYAR FŐÚRI CSALÁDOK NEVELÉSÉBEN. FELSŐBBFOKÚ
TANULMÁNYOK INTÉZETE, KŐSZEG.

Horváth Zoltán: A hazai olaszoktatás forrásai – jelenkori tanulságokkal

Kendeh-Kirchknopfné dr. Farkis Tímea monográfiája, melyben arra vállalkozott, hogy átfogó képet adjon a hazai olasz nyelv és irodalom tanításának első nagy korszakáról, 2021 őszén jelent meg. A szerző történészként és az olasz nyelvtanítás módszertanának oktatójaként e kötetben azt mutatja be, hogy a XVII–XVIII. században milyen jelentőséggel bírt a főúri udvarok műveltségében és oktatásában az olasz nyelv és irodalom. A most megjelent mű alapjául szolgáló kutatás a szerző korábbi vizsgálódásainak folytatása, melyben szélesebb körben tanulmányozza a magyarországi főúri könyvtárak olasz nyelvű anyagát; a Teleki–Bolyai könyvtárat, az Eszterházy család könyvtárát, a Bibliotheca Zriniana olasz nyelvű gyűjteményét, a Festetics és a Nádasdy család könyvtárát mutatja be a monográfia. A kötet több szempontból is hiánypótló, hiszen a szerző eddig még *az olasz anyag szempontjából fel nem dolgozott* főúri könyvtárakat mutat be, másrészt rámutat arra is, hogy milyen keretek között jelent meg az olasz nyelv és annak oktatása a korabeli magyar főúri udvarokban.

hozzájárultak Magyarországon az olasz nyelv és irodalom oktatásának fejlődéséhez

A közel 180 oldalas munka első fejezetében alapvető összefoglalót kap az olvasó az olasz nyelvi kérdésről, az egységes Olaszország nyelvpolitikájáról. A magyar olvasó számára nélkülözhetetlen a nyelvi és nemzeti egység kérdésével foglalkozó fejezet; ennek ismeretében érthetjük igazán, hogy milyen jelentőséggel bír az elemzett könyvtárak olasz nyelvű anyaga. A fejezet többször megidézi a korabeli kérdést: *melyik* olasz nyelvet oktassák (s kutatói kérdésként: vajon melyik olasz nyelvet oktatták) a XVII–XVIII. századi magyar főúri udvarokban? – hisz Olaszországban a nemzeti egység és területiális egység kérdése még a XX. század közepén is kérdéses volt.

A könyvtári anyag tényleges elemzése előtt tartalmas fejezetben ismerkedhetünk meg a magyar italianisztika és az olasz nyelv és irodalom oktatás helyzetével. Történelmi pontossággal sorolja fel és mutatja be a monográfia a legfontosabb állomásokat, kutatókat, italianista fellegvárait, akik és amelyek hozzájárultak Magyarországon az olasz nyelv és irodalom oktatásának fejlődéséhez. A szerző felidézi az olasz–magyar kapcsolatok néhány kiemelkedő állomását, különös

tekintettel a humanista-reneszánsz kutató-sokra, Fraknói Vilmos püspök római munkájára, mely megkerülhetetlen a magyarországi olasz nyelvoktatás intézményesülésének folyamatában. Betekintést kapunk Koltay-Kastner Jenő és Herczeg Gyula munkájába, s Farkis Tímea kitér Antal Lajos kutatásaira is, melyek keretében a XVII–XVIII. századi olasz nyelvkönyveket elemzi. Antal Lajos munkássága bizonyos értelemben előzménye is a monográfiának, mutatva az örök érdeklődést a hazai kutatók részéről az olasz nyelv és irodalom oktatásának gyökerei iránt. A gazdag és alapos áttekintés ugyanakkor nem foglalkozik Sallay Géza és Jászay Magda munkásságával. Az 1950-es évektől a hazai italianista közösség meghatározó alakjairól van szó: Sallay Dante-kutatói, Jászay olasz–magyar művelődéstörténeti kutatásai is árnyaltabbá tehetik a képet az olasz nyelv és irodalom hazai tanítása történetéről. A hiányzónak mondható nevek mellett azonban megtaláljuk Dugonics Józsefét, aki a hazai tudományos körhöz ugyan nem tartozott, de mint Keszthelyen működő olasztanár, iskolaigazgató aktívan segítette a hazai olaszoktatás fejlődését, és a keszthelyi Helikon Könyvtárban végzett munkája a Festetics család könyvtárában található olasz nyelvű kötetek rendszerezéséhez nélkülözhetetlen. Kiadásban eddig meg nem jelent kéziratát, mely először foglalkozik a keszthelyi főnemesi család olasz kapcsolataival, Farkis Tímea teljes egészében közli.

A monográfia meghatározó a hazai olasz nyelvoktatás történetét bemutató munkák sorában, amennyiben javaslatot tesz egy lehetséges korszakolásra. Az 1924. évi XI. törvénycikket korszakhatárnak veszi a szerző,

és a mű további fejezeteiben bemutatott könyvtári gyűjteményeket is ennek a korszakolásnak az ismeretében interpretálja. Az 1924-es törvényben megjelenő pontos utalás az olasz nyelv oktatásának bevezetésére mérföldkő, ugyanakkor a szerző szerint a XVII–XVIII. századi főúri könyvtárak gyűjteménye és a könyvek jelenléte a magyarországi olasztanítás fontos alapjának tekinthető. Nem beszélhetünk még az olasz nyelv oktatásáról szervezett formában, az olasz nyelvű irodalom (nem csak szépirodalom) jelenléte azonban meghatározó. Egy-egy kötet Farkis Tímea elmélete szerint ugyan nem mint tankönyv van jelen a főúri családok életében, de „az értő olvasás pillanatában alakul át tulajdonképpen tankönyvvé”.

A magyarországi főúri könyvtárak átfogó bemutatása során a szerző megjegyzi, hogy a latin mint *lingua franca* jelenléte érthető, ugyanakkor a XVIII. századra kialakult gyűjtemények élő kapcsolata a korabeli olasz nyelvvel kimutatható. A szerző kiemeli, hogy a magyarországi egyházi előjáróságokon kívül a tudományok iránt érdek-

lődő arisztokrácia és az erdélyi protestáns értelmiség ápolta szoros kapcsolatot a nyugat-európai polgári réteggel; nekik köszönhető leginkább a

könyvtárak idegen nyelvi gyűjteménye.

A vizsgálódás során az is kiderült, hogy számos olasz szerző műve latin fordításban szerepel a katalógusokban. Ezek ugyan fontosak, de az olasz nyelv oktatása szempontjából értelemszerűen nem meghatározóak.

Az egyes főúri könyvtárak vizsgálata során a családi művelődés tematikáján belül a szülők által támasztott elvárásokra is kitér a szerző. Szinte az összes vizsgált család

„az értő olvasás pillanatában
alakul át tankönyvvé”

esetében megjegyzi, hogy a könyvtári állomány bővítését és az olasz nyelvű könyvek beszerzését legtöbbször a családfők által támasztott elvárások, az ún. plánumok – korabeli tantervek – indokolták. Érdekes adatokkal szolgál a monográfia az egyes családok itáliai tanulmányaival, utazásaival és magánlevelezéseivel kapcsolatban. Ezek a dokumentumok bizonyítják, hogy a korokban meghatározó és elkerülhetetlen volt Itália nyelve és a félsziget kultúrája, melynek ismerete és vele az élő kapcsolat fontos volt egyházi és világi személyek számára egyaránt.

A Bibliotheca Zriniana bemutatásával foglalkozó fejezet rámutat arra, hogy a könyvtár 33%-a olasz nyelvű könyv, mely alátámasztja a család kötődését az itáliai kultúrához és az olasz nyelv jelentőségét a korabeli magyar kultúrában. A szerző a Zrínyi-könyvtár szakcsoportjainak alapos vizsgálatával mutatja be a gyűjteményt. Kitér arra is, hogy ezeket a könyveket Zrínyi maga is olaszul olvasta, és az így szerzett olvasmányélmények alapján jelölte ki könyvtára olasz nyelvű bővítésének további útját. Az egyes szakcsoportok olaszos anyagának bemutatásakor Farkis érdekes adatokkal is szolgál Zrínyi saját bejegyzéseiről, a művekhez és szerzőkhöz fűződő kapcsolatáról. A Zrínyi-könyvtár áttanulmányozása után megállapítja, hogy az olasz nyelven tett könyvszéli bejegyzések, a könnyed és a komolyabb tematikájú jegyzetek mind arra adnak bizonyítékot, hogy Zrínyi jól olvasott olaszul, az utódok nevelésében és képzésében pedig fontos részt szánt az európai nyelvek, köztük az olasz nyelv ismeretének.

részletes képet fest
egy főúri család oktatási-
nevelési koncepciójáról

A Balaton-parti kisváros, Keszthely fejlődésében nemcsak gazdasági, hanem kulturális szempontból is meghatározó szerepe volt a Festetics családnak. A család könyvtára, a ma is látogatható Helikon Könyvtár jelentős olasz nyelvű gyűjteménnyel rendelkezik. A monográfia felsorolja a XVI–XVII. századból származó köteteket, és arra is kitér, hogy milyen céllal gyűjtötte a család ezeket a könyveket. A korabeli főúri családok nevelési koncepciója és azon belül az olasz nyelv helye ebben a fejezetben bontakozik ki leginkább. A fejezet részletesen bemutatja az 1777-es Ratio Educationist, és kitér a család által alapított gimnázium tanmenetére, illetve a működtetés körülményeire is. A fejezet az olasz nyelv és irodalom tanításának témáján túl részletes képet fest egy főúri család oktatási-nevelési koncepciójáról, iskolaalapító munkájáról. A szerző – támaszkodva a korábban már említett Dugonics József-féle kutatási eredményekre és az 1930-as években a premontrei szerzetes-

tanár Klempa Károly könyvtárban végzett kutatásaira – elkészítette a 250 éves múltra visszatekintő könyvtár olasz nyelvű állományának kronologikus összeírását.

A munka, követve a könyvtárban található szakcsoportos felosztást, összesen 97 kötetet mutat be azok legfontosabb bibliográfiai adataival.

Nemcsak az olasz nyelv tanításának történetéhez, de a magyarországi idegennyelvtanításhoz is szolgál adatokkal a fejezet, melyben Festetics György fiának, Lászlónak készített *planuma* (tanterve) alapján ismerhetjük meg az idegen nyelvek elsajátítására vonatkozó előírásokat. Farkis Tímea könyvtárban tett kutatásainak eredménye Paap

János *Hathangú ének* című tankönyvének fölfedezése a könyvtárban – a család tagjai ebből tanulták az idegen nyelveket. A témakörök és szókincs célzott megválasztása, a nyelvtani ismeretek oktatásának teljes mellőzése, a kommunikációra fókuszáló szerkezet és a tankönyvben található európai nyelvek sorrendje alapján arra következtet a szerző, hogy az olasz nyelvet nem első idegen nyelvként tanulták a főúri család gyermekei, valamint Festetics László számára apja nem katonai pályát tervezett, hanem hivatali-udvari karriert. Ez utóbbihoz pedig nélkülözhetetlen volt az olasz nyelv és kultúra alapos ismerete.

A lábjegyzetekben, hivatkozásokban gazdag kötetet részletes bibliográfia zárja, mely segítség lehet az olasz–magyar kultúrtörténeti kapcsolatok vizsgálatával foglalkozó kutatások elindításához. Azt is

különös figyelemmel kell óvnia Magyarországon az olasz nyelv és irodalom oktatásának hagyományait és lehetőségeit

fontos kiemelni, hogy a gazdag hivatkozás mellett a szerző következetesen megadja azokat az online térben fellelhető elsődleges és másodlagos forrásokat, melyek segítik a téma mélyebb megismerését és a további kutatásokat.

Könnyed, ugyanakkor a kellő tudományosságot soha nem elengedő stílusa, logikus szerkezete és áttekinthetősége alapján Kende-Hirschknopfné dr. Farkis Tímea munkája

nemcsak a hazai italianista közösség fontos olvasmánya, hanem a neveléstörténeti kutatások szakirodalmában is nélkülözhetetlen. A vizsgált korszakra tett megállapításai, következtetései alapján egyértelmű, hogy a jelenkor oktatáspolitikájának is különös figyelemmel kell óvnia Magyarországon az olasz nyelv és irodalom oktatásának hagyományait és lehetőségeit – a köznevelés és a felsőoktatás szintjén egyaránt.

